

УДК 821.163.2–1

Панайотов П.,
кандидат по филологическите науки,
Шуменски университет "Еп. Константин Преславски"
(Шумен, България)

ОДИСЕЯТА НА ПОСТМОДЕРНОТО СЪЗНАНИЕ (СПОРЕД СТИХОТВОРЕНИЕТО "DAS SCHWEIGEN DER SIRENEN" ОТ ЗЛАТОМИР ЗЛАТАНОВ)

Заглавието и основният мотив на тази творба, включена в сборника на Златомир Златанов "На острова на копрофилите", са взети от един текст на Кафка, открит в неговия архив след смъртта му. Ето самото стихотворение:

1. И ще ни срещнат сирените с
мълчние,
но как да го узнаем със затапени уши?
Пред нищото какво са нашите желания
на поетически прилепиви души?

5. Не се е пяло никога в дома на
Битието
и никой тук не ни е позовал.
Нерелигиозно и бездънно е над нас
небето
сред неподвижни океани от печал.

9. И към традиция и мачти
непривързан,
не си напускал никога забравата на своя
дом.
Не е за теб залога на тлеещия въздух,
навсякъде земята е несигурен подслон.

13. Не ще оставим спирките на епос
внятен,
пристанище не ни е никой бряг томим.
Не се надяваме в часа обратен
обратно мъртвите да възкресим.

17. Не пеят птици в нашите градини

и няма да прехвърлим мечтания превал.
От глухота умишлена направо ще се
сринем
към бездната на пълния провал.

21. От себе си да извлечеш
престорената глупост –
съзнанието може би в това се състои.
Излишно с мимолетни дарове
претрупани
се самозаблуждаваме сред ничии води.

25. Това е хитростта на чезнещия
разум
под знака на на неразпоредимия битиен
зов.
Забулени и скрити търсят се напразно
чеда на далнините с неизпълнимата
любов.

29. Неподозиращи съблазънта ще
пропилеем,
но сякаш знаещи цената на отронения
звук.
И никога сирените не ще пропеят
за никой Одисей или за някой друг.

В "Одисея" (XII, 160–164) Омир разказва, че царят на Итака запушил ушите на своите другари с разтопен восък, за да не бъдат омаяни от гласовете на сирените. Самият Одисей обаче слушал пеенето на митичните същества, привързан здраво към корабната мачта. Според параболата на Кафка, когато Одисей се приближил към сирените, те изобщо не пеели. Но за да се опази от тях, царят запушил ушите си с восък.

Писателят излага две хипотези за поведението на Одисей. Според първата хипотеза, Одисей вярва, че сирените пеят, и мисли, че само той е в състояние да не ги слуша. Според другата хипотеза, царят на Итака вижда, че сирените мълчат, но въпреки това се държи по споменатия вече начин.

В първата версия на мита иронично е принижена героичната решимост на Одисей да устои на изкушението. Във втората версия поведението на античния герой е изтълкувано като симулативно. Общото между двата варианта на мита е желанието на хитроумния цар да се укрие от действителността.

Този мотив е водещ в стихотворението на Златомир Златанов. Но тук акцентът е поставен върху идеята за невъзможността на останалия без Бог човек да избяга от безликостта, безмислието, безнадеждността, с които е изпълнен съвременният свят. Битието е представено от Златомир Златанов като чисто нищо, абсолютна лишеност от ценности. Пред бездната на пустотата, сред пълната самота на човека (27–28), в един свят, който знае, че “Бог е умрял” (7–8), угнетението става съдбовност (14–20), а бунтът срещу съдбата изглежда невъзможен (15–16). Разумът и изкуството – внушава поетът – просто скриват битийната празнота (21–24), те са форми на бягство от истината, едно от средствата, чрез които обективираме угнетението. Укриването на човека от истината на битието (1–2) превръща хитростта в глупост (25–26), разума – в безумие (21–22), изкуството – в “мимолетен дар”, съзидателното усилие – в провал (20).

Сюжетът на стихотворението е развит така, че иронично да дискредитира “хитростта на разума” (25). Мисълта на Хегел, че историята винаги е нещо различно от желанието на тези, които я правят, тук е взета не в онзи смисъл, според който разумът оставя страстите да действат за него така, че да се осъществи триумфът на абсолюта, а е представена в гротесков план, с цел да се покаже абсурдността на човешката съдба и историята.

В “Das Schweigen der Sirenen” освен ирония има и печал, една меланхолия, пронизана от съзнанието, че в този свят, лишен от телос, Одисеевото завръщане е толкова безмислено, колкото и самото пътуване. Забравата на битието, откъснатостта от изворите на живота (9–10) превръщат човешкото съществуване в безцелно скиталчество (12–14), в безплодно усилие да се преодолее отчуждението (27–28), да се свържат краищата и началата, смъртта и раждането (15–16).

В “Митът за Одисей” големият български литературовед Тончо Жечев писа, че крайната, далечна цел на нашето завръщане към корените на битието е победата над смъртта. В стихотворението на Златомир Златанов настроенята са съвършено противоположни. Думите от четвъртата строфа “Не се надяваме в часа обратен // обратно мъртвите да възкресим” са другият полюс на онзи светъл копнеж по безсмъртие, който представлява кулминационната точка при разработката на мотива за завръщането в книгите на Тончо Жечев. Контрастът между високата, символистична лексика в стихотворението (“печал”, “бряг томим”, “чеда на далнините”), подсещаща ни за Дебелянов, например, и иронията на шестата строфа свидетелстват, че поетът отхвърля предишните прочити на мотива за завръщането в българската литература.

“Das Schweigen der Sirenen” говори за невъзможното завръщане към дома, към битийната пълнота. Жребият на човека е да бъде чужденец, да няма пристанище. Той е осъден непрекъснато да узнава, че нищото е основата на

неговото съществуване. Т.е. възможно е единствено “вечното завръщане на едно и същото” (das ewige Wiederkehr des Gleichen), постоянното пребиваване в пустота.

“Das Schweigen der Sirenen”, освен че преоткрива угнетението и абсурда, ни говори също чрез мотива за глухотата, че класическата поезия (3–4) и класическите прочити (13–14, 21–22) са бягство от истината на битието. Казвам “класически”, защото ироничната метсфорика в споменатите стихове визира именно класическата поезия и класическите прочити. Поетът ги отхвърля така, както отхвърля класическата онтология.

И така, основната тема на стихотворението “Das Schweigen der Sirenen” е темата за човека като чужденец в света. Тя е разработена не само в онтологичен, но и в херменевтичен аспект (1–2). В епохата на метафизиката – внушава поетът – изкуството е замлъкнало, вратите на поезията са заключени за нас. Можем да ги отключим, само ако застанем в позицията на абсолютна отстраненост, изключвайки от нашето мислене за изкуството всичко, носещо индекса на екзистенциални съждения. В този акт на редукция писателят ще открие трансценденталното измерение на своето “аз”, своята необвързаност спрямо естествената нагласа. Той ще наблюдава света като чужденец, който не познава “идолите на племето”, обвързаността с авторитетите, смисловите йерархии. В тази точка на абсолютна отстраненост неговото съзнание, превърнало се в сноп лъчи, ще има свободата да твори от нищото. В образите, които създава, то ще разкрива единствено “своята призрачност и празнота на трансфеноменално съзнание” (есето “Огледалният път”).

Това гледище за същността на творчеството несъмнено е постмодернистско. Дали ще го приемем или отхвърлим, зависи от нашата философска нагласа. По-важно е да се замислим кое прави възможен диалога?

Според Златомир Златанов поетът трябва да бъде самотник. Веднъж открил трансцендентното измерение на своята самот (Selbst), той не се нуждае от другия. Неговият единствен събеседник си остава мълчанието. То не ужасява поета, както става с Паскал. Златомир Златанов приема безмълвието подобно на Хайдегер – като същностна възможност на говоренето. В прекъснатостта, в разрива между думите той вижда това същностно пространство, в което битието ни се явява чрез съотнесеността между казаните неща. Като интервал между думите, мълчанието прави възможно говоренето и диалога. Ето защо интертекстуалността има толкова голямо значение в постмодерната култура и конкретно в анализираното произведение.

В епохата на постмодерността поетът знае, че трябва нещо да каже, но това, което казва, е нищо – нищо концептуално, нищо, което може да бъде концептуализирано. В едно стихотворение от сборника “На острова на копрофилите” Златомир Златанов, след като е извел същността на творчеството от интертекстуалността и е определил поезията като семиологична игра, отбелязва:

*Както с молив между редовете четем,
така говоря и нищо не-искам-да-кажа,
нищо-не-желая да представя, освен
шпацирането на думите, дренажа.*

(“Преводно стихотворение”).

Изкушението на мълчанието (темата на 29 стих от “Das Schweigen der Sirenen”) се състои в това, че след като веднъж е определил поезията като игра на взаимно обезсилващи се цитати, позовавания и препратки, поетът е приел пустотата, отсъствието на смисъл като единствена възможност за трансценденция. Обръщането (die Kehre), трансцендирането към други светове, ако не иска да бъде суеверие или да се облече в идеологически клишета, може да се мисли само като Ewiges Wiederkehr des Gleichen (т.е. с оглед неубусловеното в произведението). Това, което се завръща във вечното завръщане, е свободата на художника. За да я има, поетът никога не бива да стига до нарицателно име (Мерло-Понти).

Постмодерният художник открива своята свобода в обезсилването на всички риторични стратегии, в сриването на трансцендентните авторитети и, разбира се, в постоянното изобличаване на призрачността и двусмислието на историята. За да покаже безумието на своето време, епоха, в която гротескно съжителстват властнически дискурси и риторични стратегии, поетът възкликва:

*В един единствен миг – Augenblick,
в нощта на адския свети Валпургий
да се омешат курвенски дискурси
и сбъркан ямб с дактилен лимерик.*

*Към Гърция с архипелазни тестиси!
Към архипелаг Гулаг и zu den Sachen selbst!
Към есетра втора пресност, second intensity!
Ние сме глосопалии, виртуалност, контекст.*

*Пронизани от липсата на свят,
и с гнил пародонтозен корен
регионални онтологии да известят
вечния възврат, die Kehre, Wiederholen.*

(“Виланела”).

В един свят обладан от интенционална лудост, поетът също е обзет от беса на екзистенционалното безпокойство, но по друг начин. Неговата обладаност се състои в това да е Никой, постоянно да иска да е в плен на онази празнота, която дава възможност на нещата да пребивават в откритост – еднакво оправдани и еднакво несъстоятелни като онтични проекти. Да бъдеш Никой е свобода, но същевременно и проклятие. Абсолютна отстраненост от света (Selbst) не съществува. Тя може да се мисли единствено като идеално състояние, като хоризонт, който примамава поета и постоянно го отхвърля назад. “Измъчван от възможността да бъде държан в състояние на вина и от невъзможността да я трансцендира – казва Златомир Златанов – поетът си задава въпроса: “Да продължи ли губителното пилигримство към непостижимата цел или да се повърне отново назад към отредените за всички земни дарове?” (“Огледалният път”).

На този въпрос стихотворението “Das Schweigen der Sirenen” дава следния отговор: “Не е за теб залогът на тлеещия въздух” (11), което трябва да се тълкува в смисъл, че не можем да останем дълго в точката на абсолютната отстраненост от света. Да се задържиш на тази метафизическа граница е изключително трудно.

Постмодерністський го постига в рідкі миги. Прокляття на негові креативні здібності є в тому – да се розкльова між *някою* і *никою*, постійно да се роздвоєва між своєю суб'єктивністю і бажанням да б'єде єдно чисто, трансфеноменально свідання.

Постмодерністський поет, подобно на *Одисей* (който казва на Полифем, че є *никою*, а след това му розкрива своєю *ідентичністю*), є осьден да се стреми да се самоутв'рждає, себеотричайки се. Но в'преки това “сирените не ще пропеят за *никою Одисей* или за *някою друг*” (31 – 32). Битиєто ще прод'льжава да м'лчи.

Резюме

В статія на основата на стихотворєня на Златомир Златанов “Das Schweigen der Sirenen” є показана ролія на деталі в б'лгарската философська лирика от края на XX в. Стихотворєня се анализира в'в в'зка с проблема за автора в постмодерністичното свідання.

Ключові думи: б'лгарська философська лирика; автор; постмодерністичното свідання.

Анотація

В статії на примєре стихотворєня Златомира Златанова “Das Schweigen der Sirenen” показана роль деталі в б'лгарській философській лириці кінця XX в. Стихотворєня анализуєтє в зв'язі с проблемою автора в постмодерністському свіданні.

Ключеві слова: б'лгарська философська лирика; автор; постмодерністське свідання.

Summary

In article on example of Zlatimir Zlatanov's poem “Das Schweigen der Sirenen” is revealed place of the detail in Bulgarian philosophical lyrics of the end XX century. The article examined the poem in relation to the problem of the author in the postmodern consciousness.

Keywords: bulgarian philosophical lyrics; author; postmodern consciousness.

УДК 821.35–1

Сардарян К.Г.,
аспірант,
Донецький національний університет

ПОЕТИЧНА СПАДЩИНА УРУМСЬКОГО ПОЕТА – ВАЛЕРІЯ КІОРА (ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ)

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім висвітленням у вітчизняному літературознавстві літературного доробку греків Приазов'я загалом і творчого доробку урумського поета – Валерія Кіора. Спроба розглянути світоглядні засади творчості грецьких митців є особливо актуальною сьогодні – за умов підвищеного інтересу до літературно-мистецького руху греків Приазов'я, оскільки література у всі часи залишалася суттєвим засобом етнокультурного самовиявлення. Вивчення творчості грецьких літераторів дозволяє скласти цілісне уявлення про еволюцію етнокультурної самоідентифікації цієї гілки грецької